

rin ja politiikan murroksia -teoksen tarjoamasta intellektuaalisesta ilosta.

On kuitenkin korostettava, että vähemmänkin oppineena kirjan annista pääsee toki osalliseksi. Tähän vaikuttaa osaltaan myös se, että artikkeleiden suomentajat Jari Aro, Päivi Järvinen, Juha Koivisto, Risto Kunelius, Mikko Lahtinen, Mikko Lehtonen, Maarja Linko, Veikko Pietilä, Ensio Puoskari, Risto Suikkanen, Timo Uusitupa ja Erkki Vainikkala ovat tehneet hyvää työtä. Suurin työosuus näyttää olleen Veikko Pietilällä! Kiitokset!

Kirjan lopussa oleva, Juha Koiviston laatima Stuart Hallin tuotannon bibliografia vuosilta 1960-1991 auttaa hyödyllisesti sitä lukijaa, joka nyt kootun artikkelivalikoiman jälkeen haluaa viihtyä Hallin ajatusten parissa pidempään.

Katarina Eskola

Oppiopin sauna ei autuas aina

HARDT, Hanno. *Critical Communication Studies: Communication, History and Theory in America*. London/New York: Routledge 1992. 279 s.

Hardtin kirja on tietämistäni kattavin johdatus yhdysvaltalaisen tiedotustutkimuksen kehitykseen. Tekijä tosin itse sanoo, että kattavan historian asemesta kirja on pikemminkin "kutsu pohdiskelemaan tuollaisen historian tarvetta" (s. xi). Sivumääräisesti kirja jää jälkeen mm. Loweryn ja DeFleurin massiivisesta *Milestones in Mass Communication Researchista* (2. p. 1988, 472 s.), mutta jälkimmäisen keskittyessä pääosin MCR-perinteen vaikutustutkimukseen

Hardt tarkastelee alaa laajemmasta näkökulmasta. Kirja on tiedotustutkimuksen kehityksestä kiinnostuneelle antoisa, vaikka asioihin paneutumista vaikeutakaan se, ettei kirja kaikin osin kommunikoi niin hyvin kuin voisi toivoa.

Kirjan historiallisten tarkastelujen kontekstina on yhdysvaltalaisperäisen pragmatismien ja eurooppalaisperäisen marxismin virittämä voimakenttä. Esityksen punainen lanka kutoutuu käsitteistä kriittisyys, historia ja kulttuuri. Tarkastelunäkökulmana on ajatus tiedotusopista kriittisenä ja historiatietoisena kulttuuritutkimuksena. Hardt jäljittääkin "'kriittisen' perspektiivin esiinnousua" yhdysvaltalaisessa tiedotustutkimuksessa (s. xi). Hänestä tiedotusoppiin kulttuuritutkimuksena sisältyvä vaatimus alan "historiallisten ehtojen ymmärtämisestä", sen ymmärtämisestä, miten "pragmatismien teoreettisissa diskursseissa, empiirisen sosiaalitutkimuksen olosuhteissa ja vaihtoehtoisten teoreettisten lähestymistapojen esiinnostamassa kriitikkissä" heijastuva "kulttuuris-poliittis-taloudellinen ympäristö" on alaa määrännyt (s. 30). Alan tähänastista historiankirjoitusta Hardt pitää satunnaisena ja katkelmallisena, mitä se hänen ohjelmansa kanalta toki onkin.

Jäljittäessään kriittistä perspektiiviä "kirja liikkuu tiedotustutkimuksen historian toisistaan eroaviksi vaiheiksi ymmärrettyjen periodien läpi" (s. xi). Vertailukohdaksi on hyvä palauttaa mieleen 70-luvulla usein esitetty näkemys tiedotustutkimuksen ja varsinkin vaikutustutkimuksen kolmesta vaiheesta: aluksi olisi uskottu joukkoviestinnän kaikkivoipaiseen vaikutusvoimaan, sitten sen liki täydelliseen vaikutussettomuuteen, kunnes kolmannessa vaiheessa olisi aiempaa kehittyneemmältä pohjalta alettu uudelleen korostaa sen melkoista vaikutuspotentiaalia. Myös Hardt jakaa alan kehityksen kolmeen vaiheeseen, jos kohta hänen näkemyksensä periodeille leimallisesta ajattelusta eroaakin 70-luvun kolmivaihemalliin esittämästä.

Progressivistit ja Great Community

Alan historiankirjoituksessa nyt jo totuttuun tapaan Hardt sijoittaa yhdysvaltalaisen tiedotustutkimuksen lähtökohdat pragmaattis-progressiiviseen ajatteluperinteeseen, jonka taustana oli maan nopea kehitys 1800-luvulla moderniksi, alueellisesti laajaksi, yhteiskuntarakenteeltaan heterogeeniseksi, kaupungistuneeksi teollisuusyhteiskunnaksi — Great Societyksi, kuten monet sanoivat. Demokraattisesti osallistuvien kansalaisten yhteisöä yhteiskuntaihanteenaan pitävistä progressivisteista Great Society oli ongelmallinen, ja yhteiskuntakriittisyytensä he pyrkiivätkin ajamaan uudistuksia, jotka mahdollistaisivat "ihmisten vähittäisen sopeutumisen uusiin, muuttuneisiin oloihin" (s. 53).

Progressivisteista erityisesti Dewey peräsi Great Societyyn kehittämistä entisten pieniyhteisöjen demokraattiset perinteet palauttavaksi Great Communityksi. Hänestä sen perustaksi tarvittiin valistunut yleinen mielipide, joka olisi luotavissa tekemällä joukkoviestinnän kautta asioista ihmisille yhteisiä. Tämä edistäisi heidän kykyään osallistua asioiden demokraattiseen hoitamiseen. Progressivisteista demokratian mahdollisuus Great Societyssä lepäsiin juuri joukkoviestinnän varassa.

Progressivistit olivat toki tietoisia, ettei joukkoviestintä yksityisenä bisneksenä välttämättä toiminut heidän utopiaansa edistävällä tavalla. Mm. Dewey varoitteli, että yksityisissä käsissä lehdistö lankeisi usein väittämään trivialiteetteja ja saattoi helpostikin antautua ajamaan peitellysti omistajatahonnin etuja. Siten "seikat, jotka tekivät lehdistöstä ihanteellisen ajatusten ja informaation levittämismälinen, saattoivat tehdä siitä myös 'ongelman demokratialle'" (s. 55).

20-luvulla kukoistaneen Chicagon sosiologisen koulukunnan näkemys (joukkoviestinnästä oli samaan tapaan kaksijakoinen. Chicagolaisista mm. Park katsoi, että tietyn kynnyksen jälkeen viestin-

tä alkaa kasvattaa vastavuoroista ymmärrystä, mikä inhimillistä sosiaalisia suhteita ja luo moraalista järjestystä. Toisaalta ennen tuota kynnystä viestintä johtaa konfliktiteihin. Sitäpaitsi viestimet saattavat luoda "näennäisiä yhteisöjä ja vääriä tunnetta läheisyydestä" (s. 62).

MCR-perinne ja toisinajattelijat

"30-luvun lopulla kiinnostus viestintää ja viestimiä koskeviin kysymyksiin vaihtui progressiivisen ajattelun odotuksiin perustuneista teoreettisista tarkasteluista ja yhteiskuntakriittikistä käytännöllisiin kysymyksiin ja eritysongelmiin kehkeytyvien tutkimusmenetelmien pohjalta." (S. 74-5). Tuolloin tiedotustutkimus siirtyi kehityksensä toiseen vaiheeseen MCR- eli mass communication research -perinteen syrjäyttäessä progressivismista lähteneen ajattelun.

Hardt luotaa MCR-perinnettä pääasiassa Lazarsfeldin elämäntyön pohjalta. Lazarsfeldissä yhdistyvatkin MCR:n keskeiset puolet: empiristis-positivistinen, tilastollis-määrällistä otetta painottava tutkimustapa, tutkimuksen organisointi tutkimuslaitosten suorittamaksi ryhmätyöksi, keskittyminen yhtäältä joukkoviestinnän vaikutuksiin ja toisaalta kaupallis-hallinnollisten intressien määrittelyihin teknistyyppisiin tutkimusongelmiin jne. Lazarsfeldista kriittinen tutkimus oli arvovapaata ja väitteiltä empirisesti testaamaan pyrkivää toimintaa — näkemys, joka poikkesi esim. hänen sinänsä arvostamansa Frankfurtin koulukunnan kriittisen teorian näkemyksestä kuin yö päivästä.

Hardt tarkastelee myös MCR:n pyrkimystä institutionalisoitua omaksi tutkimus- tai jopa tieteenalukseksi. Tieteen hoitoa ammennettiin 40-luvun lopulta lähtien kehitystyistä viestintämalleista, jotka — näin katsottiin — osoittavat alan "tieteellisen luonteen" ja legitimoivat sen "yhteiskuntatieteellisenä toimintana" (s. 89). Panoksensa pyrintöön antoivat myös monet 40- ja 50-luvuilla julkaistut readerit — mm. Schrammin 1949 toimit-

tama *Mass Communications* — jotka loivat nopeasti työmääritelmän alasta. Syytä on myös huomioida MCR-henkisten viestinnän tutkimuslaitosten perustamisen aika moniin yliopistoihin (vaikkei Hardt tätä painotakaan). Ei siis ihme, että MCR valtasi alan hegemonian noin kolmeksi vuosikymmeneksi.

Tästä huolimatta kautta koko MCR:n valtakauden esiintyi lukuisia toisinajattelijoita. Hardt mainitsee ensinnäkin Burken, Duncanin ja Goffmanin edustaman "dramaturgisen erittelyn" (s. 131), joka jatkoi progressivistien ja Chicagon koulukunnan avaamaa, symbolisen merkitystä painottavaa uraa. Kotoperäisiä dissidenttejä olivat edelleen Mills, Riesman ja — hiukan yllättäen — Lasswell.

Eniten Hardt kiinnittää huomiota kuitenkin Yhdysvalloissa maanpakolaisena vaikuttaneeseen Frankfurtin koulukuntaan. Hän tarkastelee ensinnäkin sen teoreettisia lähtökohtia, joiden mukaan kriittinen teoria ei pysähdy olemassaolevan empiriseen erittelyyn vaan paneutuu olemassaolevan kritiikkiin tähtäimään sen ylittäminen. Huomiota saa osakseen myös Adornon ja Horkheimerin kulttuuriteollisuusteoria — se, mitä siitä seuraa, että "kulttuuriteollisuuden ojentamaan leipään on leivottu stereotyyppian kivi" (s. 141). Yksityiskohtaisemmin Hardt esittelee Lowenthalin, Marcusen ja — kirjan aiheen kannalta yllättäen — Habermasin ajattelua. Veikkaanpa, ettei asiaan ennalta vihkiytymätön tule näistä esittelyistä juuri hullua hurskaammaksi. Kyse on yhdestä oppihistoriankirjoituksen perusongelmasta: miten kiteyttää tietyn ajattelijan ajattelu sen monimuotoisuudelle hallaa tekemättä napakasti niin, ettei lukija putoa — tai loikkaa työlästyneenä — kesken kaiken keikasta pois.

Kahdenlaista kulttuuritutkimusta

Huolimatta frankfurtalaisista ja muista toisinajattelijoista tiedotustutkimuksen "teoreettiset tarkastelut" pysyttelivät Hardtin mukaan 80-luvulle asti "aiempien vuosien kapean, hallinnollisen tutki-

muksen puitteissa" (s. 167-8). Implikaatio on, että juuri 80-luku merkitsee alan siirtymistä Yhdysvalloissa kolmanteen kehitysvaiheeseensa.

Hardt panee tässä yhteydessä erityistä painoa brittiläisen marxilaisperäisen kulttuuritutkimuksen mairinnoiselle tilanteessa, jossa ala 70-luvun erisuuntaisten avausten johdosta oli jo joutunut kuohuntatilaan ja jossa marginaaliin pitkään sysätynä ollut Frankfurtin koulu-kunta oli alkanut saada myös tiedotustutkijoilta ansaitsemaansa huomiota. Hardtista juuri brittiläinen kulttuuritutkimus "popularisoi ja elinvoimaisti ajatuksen kulttuurista viestinnän ja yhteiskunnan tutkimuksen välttämättömänä kontekstina" (s. 172). Nähdäkseni Hardtin teesi on, että tässä vaiheessa tiedotustutkimus oli alkanut kehittyä siksi kriittis-historiatietoiseksi kulttuuritutkimukseksi, jota sen hänen mukaansa tulee ollakin.

Brittiläistä kulttuuritutkimusta Hardt esittelee tarkastelemalla sen kehitystä ja käymällä läpi joukon obligatorisia nimiä — rivinsä saavat Hoggart, Thompson, Williams, Hall ja Fiskekin. Esittely painii jälleen mainitsemani oppihistoriankirjoituksen perusongelman kanssa.

Anyway, Hardtista kulttuuritutkimus hyödyntää eri "kulttuurisia tulkintastrategioita, jotka juontuvat viimeaikaisesta marxilaisesta teoriasta" (s. 189). Sovellettaessa sitä yhteiskunnallisten ja poliittisten olojen erittelyyn ei sitouduta vain kulttuurin ja historian huomioivaan otteeseen vaan edellytyksenä on "myös ideologisten käytäntöjen painottaminen tarkasteeltaessa subjektien niitä aikeita, intressejä ja toimintoja, jotka leikkaavat toisensa kulttuurisen, taloudellisen ja poliittisen vallan alueilla; tämä tuottaa hallitsevan yhteiskuntamallin perinjuurista kriittikää" (s. 193). Taidatkos sen selkeämmin sanoa!

Kulttuuritutkimuksen tämän muodon Hardt asettaa vastakkain amerikkalais-kotoperäisen, pragmatismien pitkää linjaa myöten juontuvan idealistisen kulturalismin kanssa, jonka huomattavimman edustajan tittelin saa Carey. Hardt arvos-

taa Careyn ajatusta, että yhteisö ja osallistuminen perustuvat yhteisesti jaettuihin uskomuksiin, mutta ei toisaalta ymmärrä tämän vastahankaisuutta sellaista "kulttuuritutkimuksen muotoa kohtaan, joka reflektoi uusmarxilaisia pohdintoja vallasta ja ideologiasta" (s. 199).

Pragmatismien ja marxismin voimakenttä

Tässä on itse asiassa tultu tarkastelujen kontekstin eli pragmatismien ja marxismin välisen voimakentän saumakohtaan. Siinä seisten Hardt tähyilee edessä avautuvia näköaloja. Hän noteeraa mm. feministisen ajattelun sanoen sen merkitsevän sekä radikaalia irtiottoa perinteisestä tiedotustutkimuksesta että tärkeää "vaihtoehtoista näkökulmaa, joka saattaa jättää varjoonsa kulttuuritutkimuksen alkuperäisen panoksen niin marxilaisen kuin ei-marxilaisenkin kulttuuritutkimuksen amerikkalaisiin versioihin" (s. 206).

Kirjansa lopussa Hardt palaa pragmatismien ja marxismin virittämään voimakenttään ja yrittää paikallistaa sen pohjalta kriittisen pohdiskelun polttopisteitä. Hänestä ne kummatkin ovat yhtä mieltä viestinnän perustavasta sosiaalisesta funktiosta mutta korostavat sitä eri tavoin: pragmatismi lähestyy viestintää yksilöiden välisten suhteiden kannalta marxismin lähestyessä sitä kollektiivisen olemassaolon kannalta, "taloudellista ja poliittista herruutta vastustavan kamppailun" näkökulmasta (s. 218). Hardt patistaa osapuolia oppimaan toisiltaan. Erityisesti pragmatismien pohjalta ponnistavien olisi "korkea aika antautua osallistumisen, yhteisön ja viestinnän poliittis-taloudellisen kulttuuristen ehtojen kriittiseen tutkisteluun" (s. 225).

Hardt haikailee "emansipatorista yhteiskuntateoriaa", joka lähestyisi viestintää ideologian näkökulmasta ja selittäisi viestinnän roolia ja viestintien asemaa kulttuurisia prosesseja tutkimalla. Hänestä erityisesti feminismin sisältyy tällaista teoriaa kohti vievää potkua. Viestinnän teorian ja käytännön tämänsuunta-

nen uudelleenajattelu voisi johtaa ajattelemaan uudelleen myös oppialakohtaisia ja hallinnollisia rajoja ja määrittämää alaa tavalla, "jossa kulttuuri elämäntapana asettuu viitekehyyksi tulkittaessa viestintää yhteiskunnassa" (s. 235-6). Toisaalta on aina se vaara, että "kriittiset" tutkijat mukautuvat "liberaaleiksi toisinajattelijoiksi marxilaisen ajattelun joutuessa jälleen kerran väistymään hallitsevan ideologian varjoon" (s. 236).

Veikko Pietilä

Merkitystä kierrättämässä

FISKE, John. Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimukseen. Suomeksi toimittaneet Veikko Pietilä, Risto Suikkanen ja Timo Uusitupa. Tampere, Vastapaino 1991. 256 s.

Tiedotusopin perusteiden kirjallisuuden puute ehti jo uhkaavasti saada ikuisuusongelman piirteitä. Itsenäistä, ajan tasalla olevaa johdatusia ei ole syntynyt kotimaisin voimin. Lopulta piti turvautua vieraan apuun: nykyään Yhdysvalloissa opettavan ja populaarikulttuurin tutkijana mainetta niittäneen John Fiskein perusoppikirja toimitettiin suomeksi.

Merkkien kieli helpottaa tiedotusoppiin ryhtymistä kertaheitolla ja paljon. Se tarjoaa tiiviin ja käytännönläheisen tavan tutustua siihen, millaista tiedotusoppi nykyään voi olla. Tasapuolinen tai kattava Fiskein esitys ei ole, mutta sen puutteista huolimatta moni aloitteleva opiskelija voi huokaista helpotuksesta.

Kahden kauppa

Fiske jakaa viestinnän tutkimuksen lähestymistavat karkeasti kahtia: prosessikoulukuntaan ja semioottiseen koulukuntaan. Prosessikoulukuntaan — viestintää sisältöjen siirtona tutkivaan suuntaukseen — Fiske tutustuttaa lukijansa lähinnä kohteliaisuusyistä. Todellinen pihvi on semiotiikassa.

Syksyllä Tampereella vieraillessaan Fiske sanoi, ettei enää itse juuri odota koulukuntien lähestymistä tai vuorovaihtusta. Prosessikoulukunta on hänen mielestään kuolemassa, eikä hän enää itse edes odota opiskelijoidensa tutustuvan siihen peruskurssilla. Kirjassa muodollinen kohteliaisuus säilyy: ihannetaukauksessa koulukunnat voisivat täydentää toisiaan.

Semiotiikka saattaa tietysti olla kiinnostavampaa, haastavampaa ja jopa selitysvoimaisempaa kuin prosessijäsenitys, mutta tuskin kumpikaan riittää toista korvaamaan. Sikäli kuin ajatellaan, että viestinnässä edelleen on kyse myös sisältöjen siirtämisestä, jää Fiskein esitys näkökulmaltaan väistämättä kapeaksi.

Uutta vanhaa teoriaa

Suurin osa *Merkkien kielestä* on kirjoitettu 1980-luvun alussa. Suomeksi toimitetun laitoksen pohjana olevaan vuoden 1990 uudistettuun laitokseen Fiske on kirjoittanut joitakin lisäyksiä, mutta pääosin teksti on entisellään. Tuore kirja on siis paranneltua vanhaa.

Kymmenen vuoden jänne on tuonut toiseen painokseen yhden kokonaisen uuden luvun, joka esittelee strukturalismin perusteita ja sen soveltuvuutta etenkin massakulttuurin tuotteiden analyysiin. Empiiristen menetelmien esittely päättyi ennen käyttötarkoitustutkimukseen, mutta etenee nyt yleisöetnografi-
aan asti.

Kirjan päättävän teoreettisemman osuuden tärkeimmät täydennykset seuraavat ideologiateorian kehitystä. Siinä, missä 1982 painos päättyi pohdiskelui-